

***Fighterska* folkloristika: sjećanja na Maju Bošković-Stulli (1922-2012)**

“Po svojoj naravi nisam *fighter*, nisam hrabra”, napisala je Maja Bošković-Stulli u svojoj posljednjoj knjizi, *Pričama iz moje davnine* (2007), sjećanjima na život koja su joj se, njezinim riječima, nametnula “prije odlaska”. Danas kada odlazak Maje Bošković-Stulli nije više autobiografska slutnja, nego biografska činjenica, konstatacije o *fightersstvu* i hrabrosti oslobađaju se spona pojedinačnog i trenutnog, i vezuju uz ukupnost njezina života i rada. U tom obratu, Maja Bošković-Stulli pokazuje se kao dosljedni, otvorenim konfrontacijama nesklon, ali zato neumoran, ustrajan i izravan *fighter*, borac na različitim poljima, životnim i profesionalnim. Njezinu *fightersku* narav prepoznajem već u tome što je nakon rasnih i političkih progona u Drugom svjetskom ratu, u kojima je izgubila cijelu obitelj i najbliže prijatelje, nastavila živjeti, istraživati i pisati, i to s predanošću, rezultatima i intenzitetom dostatnim za barem još dvije, tri respektabilne znanstvene karijere. *Fightersku* crtu iščitavam i iz činjenice da je u devetom desetljeću života uz sjećanja pisala i znanstvene studije, članke i knjige, izlagala na konferencijama, pratila rad i najmlađih kolega. Gledano iz šire perspektive cjelokupnog profesionalnog djelovanja i utjecaja, *fightersku* hrabrost Maje Bošković-Stulli vidim u nepokolebljivoj predanosti s kojom je gradila folkloristiku, njezinu metodologiju, teoriju i infrastrukturu, u Hrvatskoj, ali i u svijetu.

Podsjećam, Maja Bošković-Stulli objavila je deset autorskih znanstvenih knjiga, neke od njih i u više izdanja, kojima je definirala, ali i uvijek iznova širila područja folklorističkog interesa – od tradicijskog prema urbanom, od mitološkog prema umjetničkom, od prošlog prema suvremenom, od blagdana prema svagdanu, od pripovjedača kao pre/nositelja folkloru do pripovjedača kao autora, od priča do pričanja, od dihotomija do prožimanja. Hrabro i *fighterski* othrvla se sirenskom zovu proučavanja usmenosti u nacionalnom i historijskom ključu i neumoljivo ustrajala na shvaćanju *Usmene književnost kao umjetnosti riječi* (1975). Pritom se fokusirala na probleme žanrova, reprodukcije, izvedbe te, kako to dobro sugeriraju naslovi njezinih knjiga, na pitanja *Usmenog pjesništva u obzoru književnosti* (1984), *Usmene književnosti nekad i danas* (1983), pa tako i *Od bugarštice do svaki-dašnjice* (2005) i dr. Objavila je dvije stožerne sinteze o usmenosti – knjigu *Priče i pričanje: stoljeća usmene hrvatske proze* (1997, 2006²) te *Usmenu književnost* (1978) u kojoj je iz povijesne perspektive izložila dodire i razlike između pisanosti i usmenosti. Uza sve to, bila je višegodišnja ravnateljica Instituta za etnologiju i folkloristiku (1963-1973), jedna od osnivačica

svjetskog udruženja za istraživanje pripovijedanja *International Society for Folk Narrative Research* (ISFNR), višegodišnja urednica *Narodne umjetnosti*, članica uredništva međunarodnoga časopisa *Fabula*, stalna suradnica kulturne *Enzyklopädie des Märchens*. Bila je redovna članica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, počasna članica međunarodnog znanstvenog udruženja *Folklore Fellows* pri Finskoj akademiji znanosti te nositeljica brojnih nagrada među kojima Herderove nagrade (1991) te nagradâ Giuseppe Pitré (1992) i Milovan Gavazzi (2009). Povodom dodjele nagrade Antun Barac za 1999. godinu o njoj je objavljena publikacija koja uz iscrpnu bibliografiju donosi i kontekstualizaciju njezinoga iznimnog znanstvenog djelovanja.

Hrabroču i *fighterstvom* prožet je i priređivački i terenski rad Maje Bošković-Stulli. Premda opsegom impozantan, a za utemeljenje suvremene folkloristike ključan, on je u odnosu na druge dimenzije njezina rada znatno manje poznat ili valoriziran u širim znanstvenim krugovima. Utoliko na ovom mjestu zaslužuje posebnu pozornost.

Maja Bošković-Stulli u svojim je objavljenim izborima usmene književnosti, suprotno horizontu očekivanja šire javnosti i srodnih struka izgrađenom na popularnim izdanjima i revidiranim zapisima, zastupala i razvijala ista načela kao i u znanstvenim radovima. Ključna obilježja njezinih izbora usmene književnosti su težnja prema vjerodostojnom objavljivanju zapisa, zatim estetska, književno-povijesna i kulturološka utemeljenost njihova izbora te široka i precizna komparativna, povijesna i etnografska kontekstualizacija cjelokupnog izbora, kao i svakog pojedinog zapisa. Njezine brojne antologijske, regionalne i lokalne tiskane zbirke i izbori usmene književnosti temeljile su se na terenskim istraživanjima na kojima je zabilježila doslovce tisuće priča, pjesama i drugih usmenih oblika.

U kontekstu podsjećanja na terenska istraživanja Maje Bošković-Stulli osobito je važno spomenuti njezine zapise usmenih priča koji, kako je to u literaturi više puta istaknuto, čine većinu korpusa hrvatske usmene pripovjedne baštine druge polovice dvadesetog stoljeća i osnovicu njezinog znanstvenog proučavanja do danas. Te su priče zajedno s drugim usmenim oblicima, kao i s uvodnim, nerijetko opsežnim istraživačkim komentarima, razrađenim kazalima i popisima, i danas dostupne u svojoj inicijalnoj istraživačkoj obradi kao trideset i tri samostalne rukopisne zbirke Maje Bošković-Stulli. Radi se o zbirkama nastalim prema načelu "jedan terenski boravak jedna rukopisna zbirka", a vezanim uz njezina terenska istraživanja u razdoblju od 1951. do 1969. godine u svim hrvatskim regijama s posebnim naglaskom na Istri, Dalmaciji, Baniji i Lici. Svaka od tih zbirki je, preuzet ću riječi kojima je jednu od njih Maja Bošković-Stulli opisala u uvodu svoje posljednje tiskane zbirke *Priče, pjesme, običaji*

iz Peroja (2006), “dokument upravo takva kakva jest”. Istodobno ni jedna od njezinih rukopisnih zbirki, donekle uz iznimku netom spomenute zbirke iz Peroja, nikada nije objavljena u integralnom obliku. S obzirom da su one, za razliku od drugih njezinih tekstova, uglavnom nepoznate izvan užih institutskih i folklorističkih krugova, njima ću posvetiti nastavak ovog kratkog prisjećanja na Maju Bošković-Stulli i dimenzije njezina *fighterstva*.

Sve rukopisne zbirke Maje Bošković-Stulli nastale su u okviru višegodišnjeg projekta dokumentacije tradicijske kulture koji se početkom druge polovice 20. stoljeća provodio u okviru tadašnjeg Instituta za narodnu umjetnost, danas Instituta za etnologiju i folkloristiku u čijoj su Dokumentaciji spomenute zbirke trajno pohranjene i dostupne. Većinom arhivirane zajedno s pripadnim terenskim bilježnicama (ponekad gusto ispisanim svežnjevima papira, a ponekad doslovce bilježnicama) i sve do ranih 1960-ih brižljivo opremljene poput “pravih” knjiga, ukoričene, sa sadržajem, uvodom, kao i razrađenim stručnim aparatom (popisima mjesta i kazivača, katalozima pjesama po prvom stihu, abecednim katalogom pjesama, od 1956. godine i s pratećim formularom za zapise usmenih priča i dr.) te zbirke potvrđuju sliku o njihovoj autorici kao informiranoj, organiziranoj i preciznoj znanstvenici. Brojna su i druga mjesta kontinuiteta između rukopisnih zbirki i uglavnom kasnijih tiskanih radova i izbora Maje Bošković-Stulli. Nakon prvih rukopisnih zbirki koje su bile usmjerene na sve folklorne oblike, u rukopisnim zbirkama, kao i u njezinom tiskanom i znanstvenom opusu, postupno prevladavaju zapisi priča, bajki, predaja, anegdota, kojima se pridružuju i do tada neprepoznati usmeni žanrovi poput pričanja o životu (npr. zbirka iz okolice Kostajnice, 1960). U uvodima u zbirke, od kojih su mnogi zaokružene studije, Maja Bošković-Stulli fokusira se na teme koje su karakteristične za njezin cjelokupni znanstveni rad: kazivače, preplete usmenog i pisanog, utjecaje i specifičnosti, probleme terminologije, kontekst i obilježja pripovijedanja i dr. Utoliko ne čudi da pojedine odlomke ili elaboracije iznesene u uvodima pronalazimo i u objavljenim radovima, posebice u uvodima u tiskane zbirke. Konačno, u uvodima u rukopisne zbirke – na način koji je čitatelji ma poznat iz njezinih znamenitih bilješki uz zapise objavljene u tiskanim zbirkama – precizno se upućuje na srodna istraživanja, zbirke drugih autora ili dokumentacijske materijale, ponajprije fotografije, magnetofonske snimke i rukopisne zbirke drugih suradnika Instituta.

Tijekom gotovo dvadeset godina u okviru kojih su nastajale rukopisne su se zbirke Maje Bošković-Stulli i strukturno mijenjale. One se od ranih 1960-ih polako udaljavaju od forme knjige, gube znanstvenu aparaturu (uvod, kazala, popise i dr.) i postaju radni materijal, transkripcije koje su uvezane u fascikle, ponekad čak i nakon što su djelomice objavljene

(npr. Brač, 1969). Ova je promjena forme rukopisnih zbirki vezana, između ostaloga, uz činjenicu da se od 1959. godine magnetofonski bilježe svi tada istraživački prepoznati usmeni oblici (zbog čega su rukopisne zbirke izgubile status konačnih i najvjerodostojnijih nositelja zapisa), ali i uz okolnost da Maja Bošković-Stulli otprilike tada (njezina prva zbirka *Istarske narodne priče* objavljena je upravo 1959. godine) počinje intenzivno objavljivati znanstvene radove i antologije. Umjesto u uvodima i bilješka-ma uz rukopisne zbirke, njezina razmatranja svoje mjesto nalaze u znanstvenim člancima i uvodima u tiskane zbirke. Usporedo s rukopisnim zbirkama i istraživačkim tehnikama mijenjale su se i terenske bilježnice. Od početka 1960-ih u njima se više ne bilježe kazivanja, nego pojedinosti, događaji, dogovori i planovi vezani uz terenski boravak, te napomene uz magnetofonske snimke.

Važno je podsjetiti na još jednu razinu promjenjivosti rukopisnih zbirki Maje Bošković-Stulli. Ona je vezana uz njihov specifičan status arhivskog materijala koji je istodobno vrlo često bio priređen s pozornošću koja se obično pridaje tiskanim publikacijama. Premda su, dakle, sve do početka 1960-ih bile nalik "pravim" knjigama, rukopisne zbirke Maje Bošković-Stulli ipak su se od njih značajno razlikovale. Prije svega, one nisu bile dostupne u više primjeraka, odnosno, nisu se distribuirale izvan matične institucije. Stoga su se one bez opasnosti da se time ugrozi ujednačenost dostupnih primjeraka (što bi bio slučaj da se radilo o knjigama) mogle mijenjati i nakon što su bile napisane, uvezane i pohranjene. Rukom ili strojopisom Maja Bošković-Stulli je sve do 1990-ih (na naslovnici, uz uvod ili na posljednjim stranicama) u svoje rukopisne zbirke unosila dodatne informacije (provodeći recimo klasifikaciju predaja ili bajki), ispravke (najčešće jezične, gdjekada i klasifikacijske), pa čak i potpisane izjave u kojima npr. upućuje i objašnjava razlike između zapisa uvrštenih u rukopis i njihovih tiskanih varijanti, pokazujući se i u ovom mediju kao znanstvenica spremna za nadopunu i reviziju vlastitih procjena, zaključaka i stajališta.

Formatom, opremom i sadržajem nerijetko, dakle, poput "pravih" knjiga, a opet podložne naknadnim revizijama i namijenjene užem krugu čitatelja, rukopisne zbirke očekivano sadrže i za njih specifične, nepoznate dimenzije Maje Bošković-Stulli. Nadnevcu najstarijih zbirki (vezanih uz terenska istraživanja s kraja 1951. godine iz okolice Pakraca, okolice Daruvara i kotara Karlovac) otkrivaju, recimo, do sada u biografijama zanemaren podatak: Maja Bošković-Stulli je prije prelaska iz akademijina Jadranskog instituta u tadašnji Institut za narodnu umjetnost, intenzivno sudjelovala u institutskim terenskim istraživanjima. Slično tomu, uvodi u rukopisne zbirke otkrivaju nove aspekte njezine osobnosti, kao i znanstvenog i istraživačkog djelovanja. Uz iznimku prvih zbirki u kojima prevladavaju kataloški, činjenični, gotovo stenografski opisi mjesta i ljudi,

rukopisne su zbirke prožete razvedenim zapažanjima o ljudima i mjestima koja je pohodila, njihovim problemima i perspektivama, situacijama kojima je svjedočila, poteškoćama s kojima se susretala na terenu, ali i pri transkripciji snimaka, sistematizaciji, klasifikaciji zapisa i dr. Budući da ta zapažanja nisu bila izravno vezana uz uže područje njezina znanstvenog rada (priče, pjesme i pripovjedače) ili su pripadala onim razinama znanstvenog rada (npr. promišljanju, premišljanju, nevjerici u vlastite zaključke i dr.) koje se nisu javno reflektirale, Maja Bošković-Stulli nije ih prenosila ili razrađivala u svojim objavljenim znanstvenim i stručnim radovima. Utoliko se njezine rukopisne zbirke prepoznaju kao jedinstven izvor njezinih pluriperspektivnih, otvorenih, ponekad i neobično izravnih, uglavnom implicitnom empatijom prožetih zapažanja o mjestima i ljudima, kao i eksplicitno kolebljivih razmatranja o istraživačkim metodama i temama.

Rukopisne zbirke Maje Bošković-Stulli posebno su zanimljive i zbog putopisnih refleksija o “nevoljama” na terenu: problemima sa smještajem, prijevozom i drugim “materijalnim” aspektima boravka u nepoznatom kraju, među nepoznatim ljudima. U današnje doba višestrukih (administrativnih, epistemoloških i sl.) preispitivanja humanističkih znanosti osobito su dragocjene njezine bilješke o percepciji istraživača i smisla njegove istraživačke djelatnosti u lokalnom kontekstu. Mislim pritom na priče o zamjenama ili usporedbama folklorista s učiteljima ili tajnim agentima koje su se generacijama prenosile kao hodnički, profesionalni folklor, kao i na zaokružene anegdote poput one koju nalazimo u uvodu njezine rukopisne zbirke iz okolice Drniša (1958). Prema toj anegdoti, jednom kada je Maja Bošković-Stulli ljudima s kojima se susrela na terenu pokušala objasniti čime se bavi, dobila je sljedeći odgovor: “Neka vami teče plata, pa čime se vi bavili da bavili”. Sasvim *fighterski*, Maju Bošković-Stulli nisu pokolebali ovi i slični kulturološki i komunikacijski šumovi. Slijedeći vlastite interese i sustave vrijednosti ona je svoj život posvetila upravo folkloristici, znanstvenoj disciplini koja je osim na terenu, i *kod kuće*, u znanstvenoj zajednici, nerijetko obitavala na rubu humanističkog *mainstreama*. Predanim znanstvenim radom udruženim s nepokolebljivom vjerom u njegovu intelektualnu i društvenu relevantnost Maja Bošković-Stulli izgradila je osnove sigurnog te u domaćem i međunarodnom kontekstu respektabilnog mjesta hrvatske folkloristike. Nove i novije generacije istraživača, vođene vlastitim intelektualnim ambicijama, shvaćanjima folkloristike i društvene uloge humanistike, kao i ponekad uhodanim ritmovima smjene znanstvenih paradigmi, to mjesto nasljeđuju, ali i napuštaju. Hoće li se baštinjeno mjesto pritom izgubiti ili osnažiti ovisit će, osim o rezultatima današnjih redukcionističkih reformskih zahvata i birokratskih evaluacijskih mehanizama, i o predanosti istraživačkoj me-

ritornosti, čestitosti i dosljednosti, te naravno i o njihovom *fighterstvu* i hrabrosti – osobinama koje su, čini se, bile toliko duboko svojstvene Maji Bošković-Stulli da je znala da za njima uvijek treba čeznuti.

Marijana Hameršak